

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

1. YLEISTÄ

1.1. Erokonfliktin vaikutus lapseen

Mietinnössä ei riittävästi nostettu esiin erokonfliktin vaikutusta lapseen. Useiden empiiristen lapsipsykologisten tutkimusten mukaan suurin riski lapsen hyvinvoinnille vanhempien eron jälkeen on vanhempien välinen riitely eli erokonflikti. Näin ollen lapsen etu tarkoittaa erokonfliktin lieventämistä, mutta mietinnössä ei ole pohdittu keinoja erokonfliktin lieventämiseen ja toisaalta yhteistyövanhemmuuden tukemiseen. Monesti erokonflikti pitkittyy, syvenee ja laajenee läheisiin (sukulaiset, uudet puoliset, naapurit, opettajat, sosiaalityöntekijät...), varsinkin jos konfliktia ei osata käsitellä rakentavasti. Kaikissa tapauksissa suurin häviö on lapsi.

1.2. Sovittelu ja oikeudenkäynnin välinen suhde

Usein tai lähes aina erokonfliktiin joutuneiden vanhempien vuorovaikutus on olematonta tai negatiivista. Oikeudenkäynti on omiaan lisäämään vanhempien vastakkainasettelua. Kärjäoikeuden mielestä sovittelu on usein parempi tapa käsitellä erokonfliktia kuin oikeudenkäynti. Sovittelussa on suurempi mahdollisuus siihen, että vanhempien keskinäinen viha lievenee, he alkavat kuunnella toista ja ymmärtää toisten näkökulmia ja siten ottaa pieniä, mutta tärkeitä askeleita kohti yhteistyövanhemmuutta. Mietinnössä ei ole pohdittu sovittelun ja oikeudenkäynnin välistä suhdetta, vaikka sovittelu on jo usean vuoden ajan ollut erittäin tärkeä ja hyväksyty koettu menettely huoltoriidoissa.

Kärjäoikeuden mielestä nyt olisi hyvä aika säätää sovittelu ensisijaiseksi verrattuna oikeudenkäyntiin huoltoriidoissa. Monissa maissa (esimerkiksi USA:ssa Kalifornian osavaltiossa jo vuonna 1981) on säädetty pakollinen sovittelu ennen kuin vanhemmat pääsevät riitelemään oikeudenkäynnissä.

1.3. Huoltolaki ja eroauttaminen

Käräjäoikeus toteaa, että monet huoltoriidat pystyttäisiin välttämään (tai konflikti ei olisi niin syvä), jos vanhemmille pystyttäisiin antamaan muuta apua hankalassa erotilanteessa. Myös huoltolaissa pitäisi mai-nita ja ottaa huomioon nykyaikainen eroauttamisjärjestelmä, jota tällä hetkellä koordinoidaan useilla paikkakunnilla esim. LAPE-hankkeessa. Nyt olisi hyvä aika pohtia vanhemmille pakollista eroluentoa tai vertaisryhmään osallistumista, joissa he saisivat puolueetonta tietoa esimerkiksi vanhempien välisen riite-lyn vaikutuksesta lapseen, ennen kuin vanhemmat pääsevät riitelemään oikeudenkäyntiin.

1.4. Termien korvaaminen

Lain termit ”huolto”, ”tapaamisoikeus” ja ”elatus” ovat vakiintuneita, mutta ne ohjaavat vanhempien väli-seen vastakkainasetteluun. Esimerkiksi tapaamisoikeus on määritelty siten, että ”lapsi saa ajoittain olla toisen vanhemman luona”. Tämä määrittely ei varmasti tyydytä sellaista vanhempaa, joka haluaa olla pal-jon mukana lapsensa elämässä.

Sanoilla on tunnetusti suuri merkitys ihmisten ajatuksiin ja yhteiskunnan asenteisiin. Monessa maassa vanhat termit on korvattu uusilla, kuten ”vanhempainvastuu”, ”oikeudellinen päätöksenteko”, ”lapsen luonapito” (tai lapsen oikeus olla vanhemman luona), ”vanhemmuussuunnitelma” ja ”taloudellinen suun-nitelma lapsesta”. Esimerkiksi sanaa ”yhteistyövanhemmuus”, joka on nykypäivänä kaiken eroauttamisen lähtökohta, ei mietinnöstä löydy. Käräjäoikeuden mielestä nyt on hyvä aika pohtia lain vanhojen termien korvaamista uusilla.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

2. YLEISET SÄÄNNÖKSET

2.1. Yhteistyövanhemmuus

Lain keskeinen tavoite pitäisi olla yhteistyövanhemmuuden tukeminen, mikä pitäisi kirjoittaa selvästi nä-kyviin. Ei riitä, että lapsen pitää säilyttää hyvä suhde molempiin vanhempiin, vaan lain tulee tukea myös vanhempien välistä asiallista suhdetta ja vuorovaikutusta eron jälkeen. Vanhemmat ovat lapsille ne kaik-kein rakkaimmat ihmiset, ja heidän välinen riitelynsä on tutkimusten mukaan suurin riskitekijä lapsen hy-voinnille.

2.2. Ilmoitusvelvollisuus muutosta (5 a §)

Ehdotuksen 5 a §:n ilmoitusvelvollisuus ohjaa ajattelemaan, että lapsen asuinpaikan muutto on pelkäs-tään ilmoitusasia toiselle vanhemmalle. Laissa pitäisi olla myös velvoite vanhemmille neuvotella keske-nään tai ulkopuolisen (esim. sovittelija) avustuksella aiotusta muutosta ja sen vaikutuksista. Tämä neuvot-teluvelvollisuus ilmenee kyllä yksityiskohtaisista perusteluista, mutta parempi olisi, jos se olisi kirjoitettu lakiin.

Käräjäoikeus huomauttaa, että lapsi voi tosiasiallisesti tavata vanhempaansa vanhempien sopimalla tavalla, vaikka sopimusta ei olisi vahvistettu. Perustelujen (s. 51) ilmoitusvelvollisuus ei koskisi

tällaista tilannetta. Käräjäoikeuden mielestä myös tosiasiallisen tapaamisen pitäisi riittää ilmoitus- ja neuvotteluvuorollisuuden syntymiseen.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

3. HUOLTAJAT JA TAPAAMISOIKEUS

3.1. Vuoroasuminen

Vuoroasumisen nostaminen esiin on käräjäoikeuden mielestä hyvä asia, koska se tukee yhteistyö- ja hemmuutta. Sitä, missä tilanteissa vuoroasuminen on lapsen kannalta hyvä (tai vähiten huono) ratkaisu, on melko lyhyesti pohdittu yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 74-76). Laajempaa tutkimustietoa tästä on kuitenkin jo nyt saatavilla.

Suuri puute ehdotuksessa on se, että eräitä vuoroasumiseen liittyviä seikkoja (lapsen virallinen asuinpaikka ja siihen liittyvät tuet ja etuudet) ei ole riittävästi mietitty. Käräjäoikeus toteaa, että monet riidat johtuvat nimenomaan lapsen virallisesta asuinpaikasta ja sitä kautta vanhempien saamista etuuksista. Käytännössä on myös riitoja pelkästään virallisesta asuinpaikasta eli vanhemmat sopivat kaikesta muusta mutta eivät siitä. Käräjäoikeuden mielestä tulisi pian asettaa uusi työryhmä tekemään ehdotus etuuksien jakamisesta, koska se vähentäisi vanhempien välistä riitelyä ja olisi siten lapsen edun mukaista. Jos lapsi oikeasti asuu vuorotellen molempien vanhempien luona, hänellä tulisi olla kaksi virallista asuinpaikkaa.

3.2. Oheishuoltajuus ja tiedonsaantioikeus

Käräjäoikeus pitää hyvänä, että sosiaalitoimen toimivaltaa laajennetaan samanlaiseksi tuomioistuimen kanssa (esim. huollon tehtävienjako, oheishuollot, tiedonsaantioikeus).

Käräjäoikeus pitää ongelmallisena perusteluja siitä, että oheishuollon avulla voisi välttyä lapsen huostaan-otolta (s. 57). Kuitenkin vanhemman epäluottamus lastensuojeluviranomaisiin ei voi olla riittävä peruste oheishuoltajan määräämiselle. Huostaanotto, jossa lapsi sijoitetaan tälle vieraaseen paikkaan, on viimeksi-jainen ja ilmeisesti hyvin harvinainen toimenpide lastensuojelussa. Lain tulisi tukea nimenomaan vanhempiä ja heidän rooliaan, jolloin oheishuoltajan (esim. uuden puolison) määrääminen pitäisi vaatia erityisen painavia syitä lapsen kannalta. Keski-Suomen käräjäoikeudessa on havaittu oheishuoltohakemusten määrän kasvua.

3.3. Tapaamiskustannusten jako (9 a § 3 mom.)

Tapaamiskustannusten jako on hyvä asennemuutos.

3.4. Tuetut ja valvotut tapaamiset (9 b §)

Valvottujen tapaamisten määräämisen kriteerit on lueteltu yksityiskohtaisissa perusteluissa, mikä on hyvä ratkaisu. Valvotut tapaamiset on tarkoitettu tilapäiseksi ratkaisuksi erokonfliktissa. Tällä hetkellä niiden yksityiskohtaiset ehdot, kuten aika ja paikka, kuuluvat sosiaalitoimen määrittäväksi,

ei kärjää oikeuden (vrt. mietinnön s. 69). Onko tätä tarkoitus oikeasti muuttaa, kun otetaan huomioon sosiaalitoimen resursit ja realiteetit?

Kärjää oikeus kiinnittää huomiota siihen, että tuettu tapaaminen vanhemman kotona, jota mietinnössä ei mainita, on myös yksi vaihtoehto.

Perusteluissa (s. 70) on mainittu, että ennen valvottujen tapaamisten määräämistä tulisi hankkia olosuhdeselvitys. Kuitenkin lapsen edun mukaista on yleensä säilyttää suhde vanhempaan myös oikeudenkäynnin aikana esimerkiksi valvottujen tapaamisten avulla. Käytännössä valvottuja ja tuettuja tapaamisia määrätään ja sovitaan usein jo ennen selvityksen pyytämistä.

3.5. Tapaamisoikeuden laajentaminen (9 c §)

Ehdotusta tapaamisoikeuden laajentamisesta (muu lapselle erityisen läheinen henkilö kuin vanhempi) on tulkittava suppeasti, kuten mietinnössä todetaankin. Termi ”erityisen läheinen henkilö” voisi olla jo pykälän otsikossa. Ensisijainen vastuu lapsen suhteiden ylläpidosta muihin läheisiin (esim. isovanhempiin) on vanhemmillä. Ehdotettu vireillepano-oikeuden laajentaminen (14 § 3 mom.) aiheuttaa vaaran riitelyn ja oikeudenkäyntien lisääntymisestä ja siten erokonfliktien laajentumisesta. Nämä riidat, kuten muutkin lapsia koskevat riidat, pitäisi käsitellä ensisijaisesti sovittelussa.

Koskeeko pykälä myös alaikäisten sisarusten keskinäistä tapaamisoikeutta, jos lapset asuvat eri vanhemmillä?

3.6. Uhkasakko (9 d §)

Uhkasakon asettamisen mahdollisuus jo perustepäätöksessä on hyvä uudistus. Kärjää oikeuden mielestä tämä mahdollisuus pitäisi olla myös väliaikais määräyksessä (vrt. mietinnön s. 74, jossa tämä suljetaan pois). Erokonflikti voi olla hyvin tulehtunut jo oikeudenkäynnin alussa, jolloin todennäköisyys siihen, että vanhempi ei noudata kärjää oikeuden määräystä, voi olla suuri. Uhkasakon asettaminen poistaa siten yhden oikeudenkäyntivaiheen ja on siten lapsen edun mukaista.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

4. OIKEUDENKÄYNTI

4.1. Toistuvien oikeudenkäyntien estäminen (14 a §)

Ehdotus on oikeansuuntainen, mutta kärjää oikeus ei pidä sitä riittävänä eikä realistisena. Kärjää oikeus ehdottaa selvää aikarajaa (esim. yksi vuosi lainvoimaisesta päätöksestä), jonka aikana samaa riitaa ei voi panna uudestaan vireille (vaan hakemus jätetään heti tutkimatta). Tämä ”rauhoitusaika” antaisi vanhemmille ja lapselle todellisen mahdollisuuden sopeutua päätökseen. Uusi hakemus voitaisiin vuoden aikana tutkia vain erityisen painavasta, lapsen edun mukaisesta

syystä. Myös rauhoitusajan jälkeen tehty hakemus edellyttäisi painavia syitä eli muutuskynnys olisi korkea.

Jos mietinnön ehdotus hyväksytään, vanhempi voi aina löytää (tai jopa ”keksiä”) uusia muutosperspektiivejä. Lisäksi säätely jättää sen mahdollisuuden, että vanhempi (tai välillä toinen vanhempi) hakee ensin asumista itselleen, myöhemmin yksinhuoltoa, sen jälkeen elatusavun muuttamista ja vielä sen jälkeen tiedon-saantioikeuden poistamista tai oheishuoltajaa. Lisäksi vanhempien välillä voi olla tapaamisoikeusriita ja sen täytäntöönpanoriita. Kaikissa on kysymys eri asioista, joten kuinka ehdotettu säätely todellisuudessa toimii, jää nähtäväksi.

Hyvin usein toistuvissa oikeudenkäynneissä molemmille vanhemmille on myönnetty oikeusapu ilman omavastuuta. Käräjäoikeuden mielestä tämä valitettavasti lisää riitelyä, koska valtio maksaa kaikki avustajien kulut, vuodesta toiseen. Mietinnössä tätä ongelmaa ei ole pohdittu. Käräjäoikeus ehdottaa, että jo tässä yhteydessä muutetaan oikeusapulakia siten, että toistuvissa oikeudenkäynneissä oikeus-apun saamista rajoitetaan. Oikeusapua ei esimerkiksi myönnetä eron jälkeen kuin yhteen oikeudenkäyntiin tai tietynä aikana edellisen käsittelyn jälkeen.

Perusteluissa (s. 80) on ehdotuksia, joihin käräjäoikeus suhtautuu kriittisesti. Ensinnäkin tuomioistuimien ”voi viran puolesta hankkia käyttöönsä aiemmat ratkaisut”. Käräjäoikeus toteaa, että aiempien päätösten toistuttamisen täytyy olla osapuolten vastuulla, eikä käräjäoikeutta voida velvoittaa selvittämään niitä. Tällä hetkellä tai tulevaisuudessa ei ole olemassa sellaista rekisteriä, josta päätökset ja niiden perustelut löytyisivät. Päätökset voivat olla toisesta käräjäoikeudesta tai hovioikeudesta.

Toiseksi perustelujen mukaan hakemusta ei välttämättä voisi heti hylätä, vaan vasta lausuman ja lisälausuman jälkeen. Näiden pyytäminen ja niihin perehtyminen lisäävät käräjäoikeuden työmäärää, vaikka tarkoituksena pitäisi olla työmäärän säästäminen näissä ”selvissä” tapauksissa. Ehdotuksessa ei mainita, kuinka laajasti tällaiset hylkäämispäätökset pitäisi perustella. Jotta työmäärän säästö olisi todellista, hyvin lyhyet perustelut pitäisi riittää, ja tämän pitäisi ilmetä suoraan laista.

Mahdollista on myös se, että ylempät oikeusasteet tulkitsevat muutuskynnystä eri tavoin kuin käräjäoikeus. Odotettavissa on enemmän valituksia ja mahdollisesti myös palautuspäätöksiä käräjäoikeuteen.

Käräjäoikeus pitää huoltoriitakerrettä hyvin suurena riskinä lapsen hyvinvoinnille. Pitkittynyt erokonflikti ja vanhempien jatkuva riitely voisi olla nimenomainen peruste lastensuojelun toimenpiteille ja viime kädessä lapsen huostaanoton peruste.

4.2. Määräaika istunnolle (14 b §)

Kuuden viikon määräaika ei ole realistinen tavoite. Käytännössä hakemuksen tiedoksianto vastapuolelle voi kestää 1-3 viikkoa, minkä jälkeen vastapuolelle on annettava 2-3 viikon määräaika vastata hakemukseen. Tuossa ajassa vastapuoli ei aina saa hankittua lakimiestä eikä neuvotella tämän kanssa, jolloin vastausaika on mahdollista pidentää. Vastauksen antaminen saattaa aiheuttaa uuden lausuman pyytämisen hakijalta, koska muutoin riski istunnon lykkäämisestä voi kasvaa. Istunnon ajankohdan sopiminen erityisesti lakimiesten kanssa on aina haastavaa. Perusteltua ei kuitenkaan ole, että lakimiehen pitäisi luopua jutusta ja antaa se sijaiselle. Avustajan merkitys, varsinkin jos hänellä on hyvä luottamussuhde päämieheensä, voi olla hyvin merkittävä konfliktin käsittelyssä (vrt. mietinnön s. 81).

Käräjäoikeus huomauttaa, että tällä hetkellä väliaikaismääräyksen antaminen on aina käräjäoikeuden harjonnassa, samoin ehdotuksessa (17 §: ”voi antaa”). Uusi 14 b § on kuitenkin ristiriidassa tämän kanssa, koska istunto olisi aina pyydettyä järjestettävä. Ehdotuksesta todennäköisesti seuraa se, että väliaikaismääräyksiä tullaan pyytämään yhä useammin. Väliaikaismääräyksen tarpeellisuusharkinta, kuten myös istunnon tarpeellisuus, pitää jättää kuitenkin käräjäoikeudelle.

Käräjäoikeus haluaa nostaa esille myös kokeilusopimusten merkityksen oikeudenkäynneissä. Monissa sovitteluissa vanhemmat pääsevät eteenpäin kokeilusopimusten kautta. Ne lisäävät vanhempien välistä luottamusta, mahdollistavat vuorovaikutuksen parantumisen ja lieventävät konfliktia, joten ne ovat usein lasten edun mukaisia. Myös oikeudenkäynneissä kokeilusopimukset/määräykset ovat olleet toimivia. Niiden haittapuoli on työmäärän lisääntyminen.

4.3. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa (15 a §)

Lapsen osallisuuden vahvistamisen osalta ei ole riittävästi huomioitu lapsipsykologisten tutkimusten tulos-ta siitä, että toistuvat kuulemiset ovat konfliktin keskellä olevalle lapselle kuormittavia. Lasta ei tulisi koskaan pakottaa valitsemaan vanhempien välillä (lojaliteettiristiriita), vaan lasta tulisi suojata vanhempien väliseltä konfliktilta. Käräjäoikeuden kokemuksen mukaan lapsen kuormittaminen tuomioistuimessa ta-pahtuvalla kuulemisella ei ole yleensä lapsen edun mukaista. Kyseessä on aina poikkeuksellinen tilanne lapsen elämässä.

Lapsen ”kuuleminen” ja ”mielipiteen selvittäminen” ovat ongelmallisia juridisia käsitteitä. Kuulemisen sijasta pitäisi puhua ”lapsen kanssa keskustelusta ja kuuntelemisesta” (ks. esim. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun seurantar ryhmän loppuraportti. Oikeusministeriön selvityksiä ja oh-jeita 12/2016 s. 61-78). Lisäksi olennaista on selvittää lapsen todelliset tarpeet ja toiveet oman elämänsä suhteen, ei pelkästään ”mielipidettä”, jolloin on vaara lapsen asettamisesta ratkaisijaksi.

Käräjäoikeus toteaa, että tuomareilla ei ole lapsen kanssa keskustelemiseen tarvittavaa koulutusta eikä kokemusta. Jos tavoitteena oikeasti on, että tuomari keskustelee lapsen kanssa, tuomareille on annettava tähän lapsen kehityspsykologiaan liittyvää koulutusta. Kuinka eri ikäisille lapsille kerrotaan esimerkiksi ”keskustelun tarkoituksesta ja käynnissä olevasta menettelystä” (s. 76)?

Asiantuntija-avustajan käyttö lapsen kanssa keskustelussa tuomioistuimen apuna oikeudenkäynnissä on erittäin ongelmallista. Vastaavaa järjestelyä, jossa joku ulkopuolinen osallistuu oikeudenkäyntiin tällä tavalla, ei Suomessa liene olemassa. Tätä periaatteellista ongelmaa ei ole kuitenkaan mietinnössä pohdittu.

Lapsen kanssa keskustelu sinänsä voi olla asiantuntijan perustyön (esim. lastenvalvoja) kannalta vierasta. Sovittelukoulutus ja -kokemus eivät anna pätevyyttä lapsen kanssa keskusteluun. Sovitteluissa lasten kanssa keskustellaan hyvin harvoin. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan hallinto-oikeuksissa on enemmän kokemusta keskusteluista lasten kanssa. Jos laissa päädytään siihen, että tuomioistuimet tarvitsevat apua lapsen kanssa keskusteluissa, niin voisiko sitä saada hallinto-oikeuksista tai hyödyntää heidän kokemuksi-an? Tosin hallinto-oikeuksissa lasten kanssa keskustelun tarkoitus on eri kuin huoltoriidoissa.

Jos lapsen kanssa keskustellaan, niin tärkeintä olisi saada luottamuksellinen suhde lapseen, muutoin lapsen keskustelu jää pinnalliseksi. Kuinka mahdollinen keskustelun tallentaminen ja sen

ilmoittaminen lap-selle lisää luottamusta? Käräjäoikeuden käsityksen mukaan lapsen kanssa on keskusteltava tällöin useasti, mikä puolestaan aiheuttaa lykkäyksiä sekä oikeudenkäynnissä että sovittelussa. Mahdollista on myös se, että keskellä vanhempien välistä konfliktia oleva lapsi on altis manipuloinnille, jolloin lapsen ääni ei ole hänen omansa. Kuinka viranomainen osaa tunnistaa tällaiset tilanteet?

Myös vanhempien olisi suostuttava siihen, että tuomioistuin keskustelee lapsen kanssa. Tätä ei mietin-nössä mainita.

Käräjäoikeuksissa ei ole sopivia tiloja, joissa voisi keskustella lapsen kanssa. Mietinnössä ei ole mainittu, missä keskustelut oikeasti tapahtuisivat (koulussa, leikkipuistossa?). Keski-Suomessa välimatkat lapseen voivat olla todella pitkät, yli 100 km.

Lapsen iällä on vaikutusta siihen, onko järkeä keskustella hänen kanssaan. Mietinnössä ikäkysymystä ei kuitenkaan pohdita. ”Mielipiteen” esittäminen edellyttää selviä kognitiivisia kykyjä, joita pienillä lapsilla ei ole. Perustelut (s. 76) viittaavat jopa ehkä 3-vuotiaan kuulemiseen tuomioistuimessa (”leluja, leikin ohes-sa”).

Vielä ongelmallinen kohta on se, miten lapsen kanssa käyty keskustelu, jos sitä ei tallenneta, tiedotetaan vanhemmille. Mitä tapahtuu, jos lapsi ei halua, että hänen kertomansa seikat tai osa niistä kerrotaan van-hemmille? Voiko tuomioistuimelle jäädä ns. salaista tietoa, joka on tuomioistuimen mutta ei asianosaisten tiedossa? Vai onko niin, että lapsi ei voi kieltää kertomiensa seikkojen välittymistä vanhemmille? Tämän pitäisi selvästi käydä laista ilmi.

4.4. Olosuhdeselvitys (16 §)

Käräjäoikeus asettaa jo nyt määräajan olosuhdeselvitykselle. Samoin käräjäoikeus pyrkii yksilöimään selvi-tettävät asiat jo valmisteluistunnossa. Suuri ongelma on Keski-Suomessa se, että selvitystyö ei sosiaali-toimen resurssipulan vuoksi ala moneen kuukauteen ja sen teko yleensä 6-9 kuukautta, pahimmillaan yli vuoden. Sosiaalitoimen resurssit pitäisi varmistaa. Ilman sitä lain mukainen tavoite ei tule toteutumaan.

Käräjäoikeus toteaa, että selvityksen tarkoituksena on tuottaa tietoa paitsi tuomioistuimelle, niin myös vanhemmille, jotka voivat selvityksen jälkeen harkita (uudestaan) sovinnon mahdollisuutta.

4.5. Selvityksen tekijän kuuleminen (16 a §)

Käräjäoikeus toteaa, että tällä hetkellä olosuhdeselvityksen tekijää kuullaan istunnossa, jos se on jostain syystä tarpeen. Tavoitteena luonnollisesti on, että selvitys on niin huolellisesti tehty, että kuuleminen ei ole tarpeen. Pelkästään se, että vanhempi on eri mieltä selvityksen sisällöstä tai johtopäätöksestä, ei voi johtaa kuulemiseen. Selvityksen tekijä on tällä hetkellä todistaja, eikä todistajakaan edusta osapuolia (vrt. ”kuultava”). Käräjäoikeus ei pidä perusteltuna, että rooli muutetaan kuultavaksi.

4.6. Tuomioistuimen tiedonsaantioikeus (16 b §)

Ehdotus voi jossain tapauksissa olla hyvä, mutta siitä voi aiheutua työmäärän lisäystä käräjäoikeuksille. Pääsääntö pitää edelleen olla se, että tietojen kerääminen (jos niillä on olennaista merkitystä päätöksen-teossa) tapahtuu olosuhdeselvityksessä. Perustelujen (s. 86) mukaan käräjäoikeuden pitäisi perustella ja yksilöidä pyyntönsä. Käräjäoikeus vastustaa perusteluvollisuutta, koska viranomaisen pyynnön, jossa on pelkkä viittaus pykälään, täytyy riittää. Mitä yksilöintivaatimus käytännössä tarkoittaa?

4.7. Muuta oikeudenkäynteihin liittyvää

Konfliktien laajentaminen sukulaisiin, uusiin puolisoihin, naapureihin, opettajiin ja sosiaalityöntekijöiden ei ole lasten edun mukaista. Monesti vanhemmat haluavat oikeudenkäynnissä kuulla todistajina em. hen-kilöitä, erityisesti osoittaakseen toisen vanhemman puutteita vanhemmuudessa ym. negatiivisia seikkoja. Seurauksena on paitsi oikeudenkäyntien viipyminen ja kustannusten kohoaminen (pääkäsittelyt voivat kestää päiviä ja jopa viikkoja), myös uudet vastakkainasettelut eri ihmisten välillä eli konfliktin eskaloituminen. Mietinnössä ei ole pohdittu keinoja, kuinka oikeudenkäynnin ”sisällä” konfliktin eskaloitumista voisi estää ja konfliktia lieventää. Käräjäoikeuden mielestä monesti riittää vain vanhempien kuuleminen, mutta todistelun karsiminen on käytännössä osoittautunut hyvin vaikeaksi. Käräjäoikeus ehdottaa selvää pykälää, jossa tuomarin velvollisuutena on lapsen edun vuoksi tarvittaessa rajoittaa todistelua. Tämä ko-rostaisi nimenomaan vanhempien roolia käsittelyssä ja edesauttaisi sitä, että he pystyisivät kuuntelemaan toisiaan.

Mietinnön mukaan ”toistuvat huoltoriidat ovat lapsen kannalta vahingollisia”. Käräjäoikeus toteaa, että jo ensimmäinen oikeudenkäynti voi pahentaa ja laajentaa konfliktia. Oikeudenkäynnissä vanhemmat eivät useinkaan kohtaa aidosti, koska oikeudenkäynti ei perustu keskusteluun. Kuitenkin tärkeää olisi, että ni-menomaan vanhemmat olisivat pääroolissa. Ellei asiaa oikeudenkäynnissä jollain tavalla sovita, yleensä toinen voittaa ja toinen häviää. Häviäjällä on suuri riski katkeroitua ja hakea oikeutta uudestaan. Jo en-simmäinen oikeudenkäynti voi herättää huoltoriitakierteen. Voisiko oikeudenkäyntimenettelyä kehittää enemmän lapsen edun mukaiseksi ja konfliktia lieventäväksi? Millä keinoin tuomari voi tukea kestävän sovinnon mahdollisuutta oikeudenkäynnissä? Miten vanhempia voidaan tukea siinä, että he myös tule-vaisuudessa pystyisivät keskustelemaan hankalista, lasta koskevista asioista ilman että ne pitäisi jättää tuomarin ratkaistavaksi? Näitä seikkoja ei mietinnössä pohdita, vaikka niiden käytännön merkitys on erit-täin suuri.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

5. TUOMIOISTUINSOVITTELU

Sovittelu pitäisi säätää ensisijaiseksi menettelyksi huoltoriidoissa (ks. edellä kohta 1.2.). Eräessä pitkäai-kaistutkimuksessa sovittelussa olleet vanhemmat raportoivat 12 vuotta myöhemmin selvästi vähemmän lapsiin liittyviä konflikteja kuin oikeudenkäynnissä olleet vanhemmat (ks. Kimberly C. Emery & Robert E. Emery: Who knows what is best for children? Honoring agreements and contracts between parents who live apart. Law And Contemporary Problems 2014 s. 157-158). Lapsen edun mukaista on lieventää van-hempien välistä konfliktia kaikin keinoin. Sen vuoksi myös Suomessa olisi syytä säätää sovittelu ensisi-jaiseksi menettelyksi. Kalifornian osavaltiossa pakollinen sovittelu säädettiin jo vuonna 1981, ja monet muut osavaltiot sekä maat ovat tehneet saman.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

6. LAPSEN PALAUTTAMINEN

Ei huomauttamista.

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

7. ASETUKSENANTOVALTUUS

Ei huomauttamista.

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

8. LIITELAIT

8.1. Elatusapu

Elatusapuohje pitäisi päivittää erityisesti vuoroasumisen osalta, mutta ehkä myös muutoinkin (s. 93). Väli-aikaismääräys elatusavusta on hyvä uudistus, sitä on käytetty jo ilman lain säännöstäkin.

8.2. Olosuhdeselvitys ja sovittelu

Sovittelussa ei tule pyytää olosuhdeselvitystä, vaan se kuuluu vain oikeudenkäyntiin (vrt. s. 94). Muutoin menettelyt menevät liikaa sekaisin.

8.3. Oikeuspaikka vuoroasumisessa

Oikeuspaikka vuoroasumisessa pitäisi olla virallisen asuinpaikan mukainen, muutoin voi tulla sekaannuksia (s. 95). Tosin on varmaan harvinaista, että vanhemmat vuoroasumistilanteissa asuisivat eri tuomiopiireissä.

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

9. VAIKUTUKSET

9.1. Vaikutukset kärjäoikeuteen

Uudistus aiheuttaa merkittävää koulutustarvetta tuomareille, varsinkin jos lasten kanssa keskusteluja kärjäoikeuksissa lisätään. Koulutus vaatii huomattavia kustannuksia.

Kärjäoikeus ei usko, että oikeudenkäynnit ja tuomarin tehtävät niissä olennaisesti vähenevät. Päinvas-toin juttuja tulee lisää tapaamisoikeuden laajentamisesta muihin kuin vanhempiin. Eräiden riidattomien asioiden siirtäminen sosiaalitoimeen ei aiheuta säästöjä kuin hyvin vähän, koska riidattomien asioiden työmäärä on vähäinen.

Kärjäoikeus toteaa, että monessa kohtaa mietintöä tuomarin rooli huoltoriidoissa on tehty aktiivisem-maksi kuin ennen. Tuomioistuimen tulee esimerkiksi viran puolesta selvittää aiemmat päätökset (14 a §) ja hankkia tietoja muualta (16 b §). Tämä on ristiriidassa yleisen prosessioikeudellisen kehityksen kanssa (vrt. syyttäjän rooli rikosasioissa, asianosaisten rooli riita-asioissa, itsemääräämisoikeus sovittelussa). Eri-tyisesti erokonfliktissa olisi hyvä kaikin keinoin tukea vanhempia ottamaan vastuuta vanhemmuudestaan sekä omien ongelmien ratkaisemisesta. Vanhempien tekemä sopimus, joka lopettaa riitelyn, on periaat-teessa lapsen edun mukainen, ja tätä periaatetta pitäisi kunnioittaa.

Mietinnössä on kehoitettu tuomioistuimia organisoimaan menettelynsä nykyistä tarkoituksenmukaisem-miksi (s. 42). Keski-Suomen kärjäoikeus toteaa, että sen hakemusyksikön toiminta on organisoitu uudes-taan vuoden 2017 alusta. Osa tuomareista hoitaa vain huoltoriitoja ja osa vain insolvenssiasioita. Näin ollen kärjäoikeus ei ymmärrä, mitä mietinnössä odotetaan kärjäoikeudelta. Mietinnön mukaan lasten kuu-leminen ”mahdollistaa uudenlaisten toimintatapojen käyttöönoton”. Kärjäoikeus ei suhtaudu asiaan noin positiivisesti (ks. edellä kohta 4.4.).

Keski-Suomen kärjäoikeudessa merkittävä seikka on myös pian alkava laaja oikeustalon remontti, joka vähentää merkittävästi istuntosalien määrää. Jo nyt istuntojen sopiminen on hankalaa salipulan vuoksi. Istuntojen keston rajoittaminen ja todistelun karsiminen auttavat tässä merkittävästi.

9.2. Muut vaikutukset

Kärjäoikeuden käsityksen mukaan esityksen vaikutukset lapsiin eivät ole niin positiivisia kuin mietinnössä esitetään. Kokonaissäästöt eivät välttämättä tule olemaan suurempia kuin kustannukset. Mietinnössä ei ole riittävästi pohdittu keinoja lieventää vanhempien välistä konfliktia, mikä viime kädessä on lasten edun mukaista. Kotitalouksien säästöjä kärjäoikeus pitää erittäin vähäisinä.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

10. LOPUKSI

Onneksi yli 95 % eronneista vanhemmista pystyy järjestämään lasten asiat oikeuslaitoksen ulkopuolella. Valtaosa ehdotetun lain säännöksistä tuntuu kuitenkin koskevan niitä suhteellisen harvoja vanhempia, jotka joutuvat tulemaan käräjäoikeuteen riitelemään. Lakien selkeys ei välttämättä vähennä vanhempien välistä riitelyä. Pitäisikö laissa huomioida enemmän ne ns. tavalliset vanhemmat, jotka toivottavasti eivät päädy koskaan oikeudenkäynteihin?

Tämä lausunto on valmisteltu käräjäoikeuden hakemusyksikön ja huoltoriitasovitteluja tekevien tuoma-reiden palaverissa. Valmisteluun ovat osallistuneet käräjätuomarit Ritva Hiltunen, Ritva Naskali, Topi Kilpeläinen, Pia Porkka, Kaisa Korhonen ja Paula Kohtanen.

Ylönen Riitta
Keski-Suomen käräjäoikeus